

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕКИ Й ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВА УКРАЇНИ

Улітіна М.Ю., Коржик Б.М., проф., к.т.н.

Харківська національна академія міського господарства, м. Харків

Розглянуті проблеми виникнення ризиків на підприємствах України і шляхи державного регулювання безпеки і охорони праці.

Актуальність проблеми. Безпека та здоров'я працівника – одне з основних прав людини. Державна політика в галузі охорони праці будь-якої країни світу будується на пріоритетності життя людини над результатами виробничої діяльності [1]. Проведення оцінки виробничих ризиків – важливий крок до забезпечення захисту здоров'я та життя робітників і успішності усього підприємства. Це допоможе сфокусуватись на ризиках, що мають першорядне значення для підприємства, саме на тих ризиках, які потенційно здатні викликати серйозні негативні наслідки.

Виробничий травматизм як наслідок аварій та нещасних випадків є актуальною проблемою у всіх країнах світу. В зв'язку з виробничою діяльністю щороку у світі помирає понад 2 млн. осіб. Загальна кількість нещасних випадків на виробництві в усьому світі (як тих, що привели до смертельних наслідків, так і без них) оцінюється в 270 мільйонів випадків щорічно [2].

Оцінка виробничих ризиків – це ретельне дослідження того, що на виробництві може нанести шкоду людям. Необхідно оцінити достатність вже реалізованих запобіжних заходів та залишкову величину ризику нанесення шкоди. Нещасні випадки та професійні захворювання негативно впливають на успішність ведення бізнесу – падає продуктивність праці, ламається обладнання, збільшуються страхові виплати за постановою суду.

Аналіз досліджень. Створення належних умов праці на кожному робочому місці, безпека та охорона праці стали актуальнішими проблемами в Україні, оскільки має місце високий рівень захворюваності та смертності серед осіб працездатного віку, підвищений рівень виробничого і побутового травматизму, в тому числі й з летальними наслідками. Відповідно працюючі громадяни, як основні суб'єкти суспільного добробуту, в сучасних умовах життєдіяльності вимагають належного соціального захисту і посиленої уваги на всіх рівнях управління.

Загалом на сьогодні в Україні стосовно кількості загиблих і травмованих внаслідок нещасних випадків і аварій склалася катастрофічна ситуація. Рівень смертельного травматизму в нашій країні значно перевищує відповідний середньоєвропейський показник. До 30% зросла питома вага працівників, зайнятих у шкідливих умовах праці. Армію тих, хто страждає на професійні захворювання, щорічно поповнюють 6-7 тисяч осіб.

За статистичними даними, кожні 15 хвилин у світі від нещасного випадку

на виробництві помирає одна людина, а протягом одного робочого дня отримує професійне захворювання майже 1 млн. працівників.

Аналіз тенденції динаміки смертельного травматизму за причинами травмування показав, що протягом 5 років (2005 – 2009) структура причин нещасних випадків на виробництві зі смертельними наслідками майже не змінилась. Організаційні причини становлять 73,4%, технічні – 17,1%, психофізіологічні – 9,5% [2].

На практиці досягти нульового рівня ризику, тобто абсолютної безпеки, неможливо. Через це вимога абсолютної безпеки, що приваблює своєю гуманністю, може обернутися на трагедію для людей. Знехтуваний ризик у теперішній час також неможливо забезпечити з огляду на відсутність технічних та економічних передумов для цього. Тому сучасна концепція безпеки життєдіяльності базується на досягненні прийняттого (допустимого) ризику.

Сутність концепції прийняттого (допустимого) ризику полягає у прагненні створити таку малу безпеку, яку сприймає суспільство у даний час.

Прийнятний ризик поєднує технічні, економічні, соціальні та політичні аспекти і є певним компромісом між рівнем безпеки й можливостями її досягнення. Розмір прийняттого ризику можна визначити, використовуючи витратний механізм, який дозволяє розподілити витрати суспільства на досягнення заданого рівня безпеки між природною, техногенною та соціальною сферами. Необхідно підтримувати відповідне співвідношення витрат у зазначених сферах, оскільки порушення балансу на користь однієї з них може спричинити різке збільшення ризику і його рівень вийде за межі прийнятних значень [3].

Систематична ідентифікація небезпек дозволяє виявляти і своєчасно усувати їх. Джерелами небезпек можуть бути технологія, організація праці, поведінка працівників, природні явища та інше. Ризик може бути припустимий і неприпустимий. Важливу роль в управлінні ризиком відіграє так званий людський чинник. Людський чинник – це причини ризику, що пов'язані з помилкою людини у середовищі, де відбувається діяльність. Він включає різнобічні елементи. Серед них : поведінка людини та її працездатність, проектування, улаштування засобів виробництва на робочому місці, прийняття рішень на виконання виробничого завдання та інші елементи. Здебільшого причиною аварій, катастроф, нещасних випадків є людський чинник. Вплив людини на процес безпеки не є єдиним джерелом помилок і порушень. Але саме людина є тим елементом в ланцюзі, який своїм рішенням об'єднує в собі всі попередні дії, разом з виниклими невизначеностями. Як така, людина є визначальним фактором в створюванні критичних ситуаціях і останньою інстанцією в процесі їх розвитку до аварійного стану.

Мета роботи. Виявлення причин підвищеного травматизму і професійної захворюваності на робочому місці, аналіз сучасного стану та актуальних проблем розвитку вітчизняної системи безпеки й охорони праці та розгляд особливостей функціонування основних суб'єкти реалізації державної політики у сфері забезпечення соціального захисту потерпілих на виробництві, а також вивчення кращого закордонного досвіду в цій сфері, формування шляхів

вдосконалення державного регулювання безпеки та охорони праці в системі соціального захисту працездатних громадян.

Результати досліджень. Головною метою державної політики України у сфері охорони праці є збереження життя, здоров'я і працездатності людини в процесі трудової діяльності. Під час розробки проекту Закону України «Про соціальне страхування» [4] поряд з вирішенням питання своєчасності та повноти відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю працівника під час виконання ним трудових обов'язків, передбачалося запровадити механізм економічної зацікавленості суб'єктів господарської діяльності в поліпшенні умов і безпеки праці, рівня виробничого травматизму шляхом диференціації страхового тарифу залежно від стану умов і безпеки праці, рівня виробничого травматизму та професійних хвороб у суб'єкта господарської діяльності, а саме передбачалося: чим краще працюєш з питань охорони праці - тим менше платиш внесків до Фонду. Статтею 47 Закону було визначено, що знижки до страхового тарифу надаються за низькі рівні виробничого травматизму, професійних хвороб і належне забезпечення охорони праці, а надбавки, відповідно, за високі рівні виробничого травматизму, професійної захворюваності та неналежний стан охорони праці.

Рівень виробничого травматизму та професійної захворюваності визначається зареєстрованою кількістю нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Система їх обліку характеризується відносно високим рівнем смертельного травматизму, який в 2-3 рази вище, ніж у розвинених країнах світу, і більш низьким загальним рівнем травматизму. Це означає, що значна кількість нещасних випадків, що сталися на виробництві, приховується від розслідування та обліку. При оцінці цього показника необхідно контролювати об'єктивність даних, що надходять від підприємства-страхувальників.

Сучасний стан охорони праці більшості підприємств характеризується значною кількістю морально застарілого обладнання, не відповідає нормам безпеки, застосуванням небезпечних технологічних процесів, низьким рівнем виробничої і трудової дисципліни. На думку фахівців, це можливо шляхом оцінки матеріальних витрат виробництва на охорону праці та за коефіцієнтами технічної та організаційної безпеки виробництва, які застосовуються в оцінці системи управління охороною праці. Ці об'єктивні показники будуть відображати дійсний стан охорони праці і можуть зберегти баланс між розміром знижки та надбавки як в межах однієї галузі, так і в цілому по всіх страхувальниках.

В умовах перегляду підходів до формування розмірів внеску до Фонду конкретного підприємства, яке планується визначати за результатами аудиту рівня промислової безпеки та ефективності системи управління охороною праці (це європейська норма), доречно застосувати альтернативний варіант: зобов'язати роботодавця компенсувати державні видатки, які витрачаються на ліквідацію аварій або катастроф.

Державне регулювання безпеки й охорони праці в Україні має ґрунтуватись на запозиченні кращого закордонного досвіду щодо профілактики

виробничого травматизму та професійних захворювань. Зокрема досвід більшості європейських країн свідчить, що виробництво працює ефективніше, де є окремий закон про промислову безпеку. У цьому зв'язку актуальним є прискорення підготовки проекту зазначеного закону, а також внесення змін до Кодексу про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу в частині збільшення розмірів штрафу тощо.

Дієвим заходом вбачається призупинення дії чи вилучення ліцензій на будівництво і дозволів на роботу з підвищеною небезпекою для тієї категорії роботодавців, які зневажливо ставляться до поліпшення стану справ на виробництві. У цьому зв'язку заслуговує на увагу створення Фондом Єдиного міжгалузевого банку даних безпеки та гігієни праці на робочих місцях травмонезбезпечних підприємств з аналізом стану умов і безпеки праці на робочих місцях у визначених галузях промислового виробництва України та обґрунтуванням організаційних, технічних, технологічних і небезпечних виробничих факторів на працюючих, з аналізом професійної та виробничо-обумовленої захворюваності та розробленням заходів профілактики.

Заслуговує на увагу досвід промислово розвинених країн щодо запровадження солідарної відповідальності страхового фонду і роботодавця шляхом введення податку на травми. Отримані гроші можуть використовуватися для виплат працівникам або для підтримки досліджень в питаннях охорони праці. Ще два прийнятих способи зниження виробничого травматизму:

- стимулювання працівників, щоб вони уникали травм (відповідно, роботодавцям слід подбати про належну мотивацію працівників до безпечної праці),

- стимулювання підприємств шляхом встановлення знижок і надбавок до страхових тарифів з метою мінімізації професійних ризиків.

Об'єктивна оцінка наслідків професійних ризиків дозволяє виробити рекомендації при проектуванні обладнання, технологічних процесів (ергономічний підхід) і стратегічні орієнтири - при розробці інвестиційних програм.

Питання управління професійним ризиком містять у собі набір механізмів і інститутів з управління виробничим середовищем, безпекою, гігієною праці й здоров'ям працюючих. Сфера дії управлінських впливів у контексті професійного ризику охоплює вибір пріоритетів, рішень і дій по попередженню й усуненню причин виробничого травматизму й порушення здоров'я, профілактиці нещасних випадків, професійної й виробничо-обумовленої захворюваності.

Якщо використовувати мову практики страхування, то аналіз професійного ризику містить у собі завдання по визначенню, ідентифікації й оцінці ступеня його небезпеки, а управління цим "явищем" - набір механізмів і інститутів, що сприяють зниженню, компенсації й контролю ризику.

Що стосується статистики виробничого травматизму й професійної захворюваності, а також оцінки окремих факторів професійного ризику, які входять у предмет ведення охорони й медицини праці, то вони використовуються соціальним страхуванням для рішення наступних завдань: ранжирування й класифікації ризиків, розробки превентивних заходів щодо

їхнього попередження, формування інформаційної бази й відповідної інфраструктури по управлінню ризиками.

За даними МОЗ, понад 100 тис. хімічних речовин (найчастіше називають цифри 500-600 тис. хімічних речовин і більше), 200 біологічних речовин, близько 50 фізичних факторів і 20 факторів трудового процесу, впливаючи на людину в різноманітних сполученнях і експозиціях, формують різні по видах і рівню ризикові ситуації. Проявляються дані ситуації залежно від прийнятих мір захисту працівників по-різному: рівень виробничого травматизму, професійної й виробничо-обумовленої захворюваності й вага їхніх наслідків істотно варіюються.

При визначенні рівня професійного ризику оцінка умов праці на робочих місцях за гігієнічними критеріями є попередньою (носить прогностичний характер) і повинна доповнюватися оцінкою фактичного його впливу на стан здоров'я працюючих з використанням медико-статистичних показників рівнів професійної (виробничо-обумовленої) захворюваності й ваги їхніх наслідків.

Висновок. В Україні має запрацювати механізм економічної зацікавленості власника у створенні на виробництві безпечних умов праці на підприємствах усіх форм власності. Від цього виграють і працівники, і держава, і власники, адже дешевше запобігти аварії, ніж ліквідувати її наслідки. Роботодавці мають усвідомити, що вигідніше вкладати кошти у створення безпечних умов праці, ніж потім нести колосальні матеріальні затрати у вигляді штрафів, допомоги сім'ям потерпілих, відновлення зруйнованих після аварій приміщень і шахт, ремонту пошкодженої техніки та обладнання тощо.

У цьому зв'язку варто посилити адміністративну, матеріальну і персональну відповідальність роботодавців, відповідальних спеціалістів за незадовільний рівень охорони праці на підприємствах та підвищений ризик для життя і здоров'я людей шляхом збільшення в декілька разів штрафних санкцій.

Дієвим шляхом удосконалення державного регулювання безпеки та охорони праці на вітчизняних підприємствах повинна стати зміна суспільної свідомості й ставлення як роботодавців, так і найманих працівників до безпеки та охорони праці, перегляд деформованого розуміння їх значущості для здоров'я працездатних громадян. Цей процес передбачає привернення уваги суспільства, органів державної влади, суб'єктів господарювання та громадських організацій до фактичного стану безпеки й умов праці в галузях, на конкретних підприємствах, у виробничих підрозділах і на робочих місцях, сприяння своєчасному виявленню та усуненню порушень норм і правил, причин нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, надання всебічної підтримки потерпілих на виробництві працівникам, вшанування пам'яті загиблих.

У цьому зв'язку, зважаючи на пріоритетність життя і здоров'я людей, роботодавці не повинні заощаджувати на створенні здорових і безпечних умов праці на підприємствах та скорочувати кількість фахівців, які опікуються цими проблемами.

Таким чином, соціальний захист працюючих осіб через підвищення безпеки й охорони праці потребує узгодження дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, об'єднань роботодавців, трудових колективів,

профспілкових організацій щодо проведення комплексу широкомасштабних заходів на державному, галузевому, регіональному та виробничому рівнях, а також вжиття додаткових заходів із запобігання нещасним випадкам на виробництві і професійним захворюванням, підвищення рівня безпеки та умов праці, в тому числі на об'єктах малого і середнього бізнесу; підвищення відповідальності як роботодавців за належні умови праці, так і працівників за виконання умов щодо безпечної праці.

Запропоновані шляхи вдосконалення державного регулювання безпеки й охорони праці в системі соціального захисту працездатних громадян покликані істотно змінити ставлення роботодавців і працівників до вирішення проблем охорони праці в усіх галузях економіки, сприятимуть усуненню або зменшенню ризиків для життя та здоров'я людей, поліпшенню організації профілактики нещасних випадків і виробничо зумовлених захворювань.

Перспективи подальших розробок полягають у дослідженні та моніторингу сучасних тенденцій щодо безпеки та охорони праці, як вітчизняних, так і світових, з метою вироблення в Україні адекватної державної політики у різних сферах.

Список використаних джерел

1. О.Гаврилець. Охорона праці в умовах світової кризи // Охорона праці, 2009. - №12, - с.7-9.
2. Рекомендації, щодо впровадження заходів з профілактики виробничого травматизму // Охорона праці, 2010. - №12, - 64 с.
3. Лапін В.М. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник. – Л., 1998.
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV (зі змінами та доповненнями).

Аннотація

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕКИ Й ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВА УКРАЇНИ

Улітіна М.Ю., Коржик Б.М.

Рассмотрены проблемы возникновения рисков на предприятиях Украины и пути государственного регулирования безопасности и охраны труда.

Abstract

PROSPECTS IMPROVING STATE REGULATION AND OCCUPATIONAL SAFETY ON ENTERPRISE UKRAINE

M. Ulitina, B. Korgik

Problems of origin risk at the Ukraine enterprises and the ways of state regulation of safety and labor protection were considered.